

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.03.110>

JEL classification: O14, O20, H56, L16, L50
UDC: 338.246.8

Юрій КИНДЗЕРСЬКИЙ

доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,
відділ інноваційної політики, економіки та організації високих технологій,
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Україна
E-mail: Kindzerskyi@nas.gov.ua
ORCID: 0000-0002-4432-6526
<https://publons.com/researcher/3330112/yurii-kindzerskyi/>

ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ДО ПРОБЛЕМИ ЇЇ ОБГРУНТУВАННЯ З ПОЗИЦІЙ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ТА В КОНТЕКСТІ НЕОБХІДНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД ТА ПРИ ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Пріоритети воєнного періоду і повоєнного відновлення України мають формуватися з огляду на необхідність виправлення недоліків неоліберальної економічної політики, що проводилась раніше і обумовила суттєве відставання нашої країни від розвинених країн, слабкість і нестійкість національного господарства перед воєнною агресією російської федерації. Серед таких пріоритетів має бути відновлення і розбудова власної промисловості на основі відповідної промислової політики. Водночас потреба у цій політиці в урядових колах досі ставиться під сумнів з огляду на викривлені уявлення про неї, що не враховують позитивного досвіду її застосування розвиненими країнами для забезпечення їх економічного і технологічного лідерства. З огляду на це Україна має змінити ставлення до промислової політики і вивчити основні уроки її формування закордоном аби їх ефективно використати.

Мета. Обґрунтувати значення промислової політики для економічного розвитку з позицій світового досвіду формування її змісту, моделей, суперечностей застосування та з огляду на необхідність її розроблення і використання у воєнний період та при повоєнному відновленні в Україні.

Результати. Висвітлено основні підходи до розуміння змісту промислової політики, її інструментарію та значення в економічному розвитку. Розглянуто типи промислової політики з точки зору селективності впливу на суб'єктів. Висвітлено позитивний і негативний досвід застосування промислової політики різними країнами, звернуто увагу на обставини, що обумовили її успіхи і невдачі. Охарактеризовано можливості застосування політики з точки зору співвідношення традиційних провалів ринку і уряду, показано еволюцію трансформації моделей та інструментарію політики під призвою цього співвідношення, а також представлено сучасний альтернативний погляд на розуміння провалу уряду, що базується на концепції підприємницької держави. Вказано на важливість інституційного дизайну країни у забезпеченні якості промислової політики, що знімає питання про її недоцільність і ставить питання про те, якою має бути її зміст. Зроблено висновки щодо можливостей і умов застосування в Україні позитивного досвіду світової практики промислової політики у контексті забезпечення стійкості воєнної економіки і перспектив повоєнного відновлення країни.

Ключові слова: промислова політика; підприємницька держава; інновації; структурні зміни; війна; повоєнна відбудова.

© Юрій Кіндзерський, 2023

Отримано: 30.09.2023 р.

Рекомендовано до друку: 12.10.2023 р.

Опубліковано: 25.10.2023 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати:

Кіндзерський Ю. Промислова політика для економічного розвитку: до проблеми її обґрунтування з позицій світового досвіду та в контексті необхідності використання у воєнний період та при повоєнному відновленні в Україні. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33. № 3. С. 110-129. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.03.110>

Вступ

Пріоритети повоєнного відновлення України мають формуватися з огляду на необхідність виправлення недоліків економічної політики, що проводилась у попередні десятиліття. Вона обумовила суттєве відставання нашої країни від розвинених країн [1], слабкість і нестійкість національного господарства перед широкомасштабною воєнною агресією російської федерації [2; 3], а також не забезпечила «створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям», як однієї з Цілей сталого розвитку [4] і ключової умови подолання згаданих і відставання, і слабкості, і нестійкості. В основу цієї політики були покладені положення ринкового фундаменталізму і вона звелась до повної дерегуляції господарських відносин та лібералізації ринків, виведення держави з економіки, приватизації державного майна, мінімізації соціального захисту населення. В результаті цього населення зазнало колосального майнового розшарування і депопуляції, зріс рівень бідності і безробіття, зовнішньої трудової міграції. Економіка деградувала у структурно-технологічному плані [5; 6], зазнала нищівної деіндустріалізації [7], перетворилась на аграрно-сировинну, у якій закономірно занепали освіта і наука [8].

Тим не менше, не дивлячись на провальні результати дії «вільного ринку» для суспільства і економіки, український уряд знову закладає його ідеологію в основу моделі майбутньої повоєнної відбудови [9], обирає напрями розвитку, які консервують відсталість. Зокрема, ставиться питання про «Нову аграрну політику» [10], про перетворення України на «ресурсний центр Європи» [11], тим самим урядовці свідомо накладають на країну аграрну спеціалізацію і роль примітивного постачальника природних ресурсів у розвиненій країні. Зрозуміло, що в такому урядовому варіанті політики, як і в попередніх, або остронь, або без належного реального забезпечення залишаються потреби і інтереси більшості населення країни, підвищення його доходів, рівня зайнятості і продуктивності праці, якості життя, соціального і медичного забезпечення, питання розвитку освіти і науки

на благо людини, соціальної і комунальної інфраструктури, – тобто ті питання, що безпосередньо лежать у площині досягнення Цілей сталого розвитку і створення економіки загального блага.

У цьому зв'язку зауважимо, що без розвитку власної переробної промисловості, орієнтованої на задоволення потреб населення, інфраструктури та оборони, не варто говорити про подолання бідності і відсталості країни, її економічної, технологічної і оборонної залежності від більш розвинених країн. Водночас на питання розроблення і реалізації відповідної промислової політики у владних і урядових колах накладено «табу», цю політику державні керманічі і політики з подачі різного роду «радників» і «експертів» несправедливо і упереджено вважають виключним витвором і пережитком радянської економіки, якій не повинно бути місця в сучасній ринковій системі господарювання. Тим не менше промислова політика як окремий різновид економічної політики завдячує своїй появі саме розвиненим капіталістичним країнам, в яких вона почала формуватися ще за часів першої промислової революції. Впродовж багатьох десятиліть вона еволюціонувала, видозмінювалась у контексті специфіки країн, цілей їх розвитку, інститутів та інструментів реалізації, стосунків з бізнесом, проте не зникла, дозволивши досягти розвиненим країнам своєї нинішньої економічної, технологічної і політичної могутності. У цьому контексті Україна в своєму урядуванні і намірах розбудови розвиненої економіки після війни очевидно має кардинально змінити ставлення до промислової політики та можливостей її застосування. З огляду на зазначене варто більш детально вивчити основні уроки формування промислової політики в світі аби її позитивний досвід міг бути ефективно використаний в нашій державі.

Мета статті

Обґрунтувати значення промислової політики для економічного розвитку з позицій світового досвіду формування її змісту, моделей, суперечностей застосування та з огляду на необхідність її розроблення і використання у воєнний період та при повоєнному відновленні в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Проблеми формування промислової політики, в тому числі у контексті всеохоплюючої (інклюзивної) індустріалізації та інновацій, залишаються у пріоритетах багатьох держав і предметом численних досліджень. Очевидно, що така політика не може бути універсальною і однаково прийнятною для всіх країн в силу їх значних економічних, технологічних, соціальних, демографічних та інших відмінностей. Водночас, щоб сформулювати її основи та обґрунтувати систему інститутів її підтримки слід відштовхуватись, з одного боку, від висхідних тригерних суперечностей суспільного розвитку, що поставили проблему його сталості та інклюзивності, а з іншого – урахувати еволюцію поглядів на промислову політику, що проводилась країнами впродовж багатьох десятиліть і так чи інакше призвела до появи цих суперечностей.

Першою з них став той факт, що розподіл благ у суспільстві, отримуваних від економічного розвитку, далеко не рівномірний, а прірва між багатими і бідними дедалі більше зростає і набуває загрозливих для безпечного і стабільного існування людства масштабів [12]. Другою суперечністю є проблема подолання негативних екологічних наслідків господарської діяльності людини і забезпечення екологічної сталості. На підставі цього, опираючись на базове визначення інклюзивного розвитку, пропонуване міжнародними організаціями [13, с. 2-7], в якості похідного можна визначити *інклюзивний індустріальний розвиток* як такий, що, *по-перше*, забезпечує однакові умови залучення/включення усього населення країни і окремих його прошарків у процес виробництва і створення матеріальних благ на основі високопродуктивної праці і достойної зайнятості з гідною оплатою і захистом трудових прав працівників; *по-друге*, гарантує рівний доступ до ринків і ресурсів, соціальну справедливість, рівномірний розподіл благ, створених у виробництві, між усіма членами суспільства; *по-третє*, формує виробничу основу для економічної і територіальної цілісності та стійкості країни до різного роду потрясінь і шоків, збалансованого і

рівномірного розвитку її регіонів, підтримує екологічну сталість і ощадливе використання природних ресурсів у процесі виробництва, забезпечує подальшу утилізацію і вторинну переробку вживаних речей і відходів.

Більшість країн світу в останні десятиліття приділяють усе більше уваги розвитку власного промислового виробництва з особливим акцентом на прискореній розбудові його переробного сектору, розглядаючи індустріалізацію як один з ключових двигунів/драйверів зростання економіки. Країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою, вбачають у цьому можливість досягти високих темпів зростання як головної умови зменшення бідності і отримання нових високопродуктивних робочих місць. Розвинені країни, створюючи принципово нові продукти, технології і цілі сектори у промисловості, отримують нові джерела зростання і підтримування власної конкурентоспроможності в умовах насиченості традиційних ринків, зростаючих технологічних, екологічних, пандемічних і воєнних викликів, посилення конкурентного тиску з боку країн, що розвиваються, і нових індустріальних лідерів світу.

З огляду на Цілі сталого розвитку Лімська декларація ЮНІДО 2013 р. зазначила необхідність досягнення всеохоплюючого і сталого індустріального розвитку (ISID – inclusive and sustainable industrial development) як важливого засобу розв'язання проблем світової спільноти [14]. Водночас вона не дає чітких рекомендацій щодо моделей промислової політики, визнаючи лише існування різних шляхів досягнення цілей сталого розвитку, відповідальність кожної країни за власний розвиток та її право на визначення своїх власних шляхів і відповідних їм стратегій розвитку¹. Очевидно це пов'язано із відсутністю серед дослідників єдності поглядів як щодо самого поняття «промислова політика», так і щодо інститутів та інструментів її реалізації. Бачення змісту промислової політики еволюціонувало і змінювалось впродовж минулого століття і аж до сьогодення у відповідності з етапами розвитку країн,

¹ Див. пп. 2, 9, 11 Лімської декларації [14].

проблемами, які перед ними стояли, а також пануючими економічними доктринами.

Не заглиблюючись у широку дискусію з приводу різних визначень промислової політики, слід відзначити, що спільним для більшої частини з них є акцент на необхідності зміни структури економіки за допомогою втручання держави, незалежно від того застосовується чи не застосовується галузева селекція, але за умови що така зміна створить кращі перспективи для зростання ніж ті, які були б без такого втручання¹. Менша частина визначень зосереджується на необхідності поліпшення державою лише умов ведення бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності без явної мети зміни структури економіки. Ці два підходи відображають, відповідно, «вертикальний (секторальний)» та «горизонтальний» аспекти промислової політики.

Водночас дослідники звертають увагу, що межі між «горизонтальною» і «вертикальною» політиками є розмитими і умовними [16, с.8]. Причому, «горизонтальна» політика, яка нібито є загальною і нейтральною для усіх, на практиці, як, зокрема, звертає увагу Дж. Стігліц, часто чинить більш помітний вплив на окремі сектори ніж на інші, причому як позитивний, так і негативний, тим самим роблячи його нерівномірним, що зумовлює зміну структури економіки так само, як і за «вертикальної» політики. Крім того, зауважує учений, усе, що уряди роблять або не роблять, проводячи «горизонтальну» політику (наприклад у питаннях запровадження лібералізації валютного і фінансового регулювання, розвитку інфраструктури і освіти), може приносити користь або відповідати корисливим інтересам лише окремих осіб, вузьких соціальних груп, компаній і секторів². Дослідники М. Мазукато і Д. Родрік підтримують таку точку зору і також звертають увагу на умовність «горизонтальної» політики і її зовсім не нейтральний вплив на структуру економіки і окремих суб'єктів, зауважуючи, що вона доволі часто має яскраво виражені ознаки селективності тоді, наприклад, коли держава чітко визначає пріоритети підтримки науково-дослідної

діяльності і підготовки фахівців за окремими спеціальностями, що однозначно через певний час призводить до зміни структури економіки, водночас, ці заходи традиційно відносять до «горизонтальної» політики і вважаються «нейтральними».

Синтезуючи перелічені підходи, можна підтримати визначення Кена Уорвіка, що «промислова політика – це будь-який тип втручання або державної політики, спрямованих на поліпшення ділового середовища та зміну структури економічної діяльності в сторону секторів, технологій або задач, які, як очікується, створять кращі перспективи для економічного зростання або суспільного добробуту, ніж це могло б відбутися за відсутності такого втручання» [15, с.16].

Такий підхід комплементарно поєднує структурні і фундаментальні (інституційні) фактори розвитку, що необхідно для успішної індустріалізації [17]. Структурні фактори, які є предметом «вертикальної/секторальної» промислової політики, забезпечують випереджаючий розвиток окремих секторів і технологій виробництва з вищою продуктивністю, що створює бажаний структурний ефект індустріалізації – перехід на вищий технологічний рівень, диверсифікацію виробництва, підвищення продуктивності праці і доходів населення. Фундаментальні фактори, що перебувають у сфері «горизонтальної» промислової політики, спрямовані на створення сприятливого бізнес-клімату, обмеження монополізму і підтримку конкуренції, малого і середнього бізнесу, фінансування освіти, професійної підготовки та перепідготовки кадрів, наукових досліджень і розробок, розбудову системи охорони здоров'я, інфраструктури усіх типів.

Інтенсивне зростання промисловості впродовж останніх двох століть в розвинених країнах активно підтримується широким спектром інститутів промислової політики, які застосовуються для створення відповідних факторів розвитку. Вони стосуються умов накопичення капіталу, правил торгівлі, організації ринків, захисту галузей, що

¹ Широке висвітлення різних визначень промислової політики наведено в [15].

² Більш детально приклади «горизонтальної» політики, яка приносить вигоди лише окремим суб'єктам, наведено в [16, с. 8-9].

зароджуються, розподілу ренти, інноваційної діяльності, режимів інтелектуальної власності, процесу створення та поширення знань [18, с. 126]. Самі інститути є формально (іноді неформально) унормованим відображенням інструментів політики. Вони використовуються державою для здійснення свого регуляторного мотиваційного впливу за певними сферами на діяльність суб'єктів і секторів економіки (табл. 1). Цим створюються бажані технологічні і економічні сигнали, зокрема, наприклад, у частині підвищення інноваційних і технологічних можливостей суб'єктів, швидкості їх навчання і пристосування до умов середовища, очікуваних прибутків і витрат, вибудовування певних моделей ведення бізнесу і стосунків суб'єктів між собою і з державою. У сукупності такі сигнали формують поведінку і бажання суб'єктів діяти певним чином і у певному напрямі, завдяки чому держава досягає своїх завдань і цілей політики. Оскільки кожний інструмент представляє собою окремий інститут, то його застосування регламентується відповідною законодавчою і нормативною базою, від глибини розробленості, чіткості і зрозумілості якої у частині правил і умов застосування, контролю ходу застосування і оцінки результатів повною мірою залежить дієвість і ефективність інструменту зокрема і промислової політики загалом.

Промислова політика пройшла складний, багатовіковий шлях еволюції у частині цілей, переліку інструментів та їх співвідношення, інститутів реалізації, міри і глибини державного втручання, якості впливу на виробничий сектор і економіку країн загалом, стосунків між державою та бізнесом. Дж. Стігліц зауважує, що усі великі розвинені країни мали високий рівень втручання в економіку за усіма наведеними вище сферами впливу на суб'єктів з метою розбудови власної промисловості, незалежно від того усвідомлювали ці країни чи ні, що проводили промислову політику [18, с. 126].

Можна підтримати думку, що усі чотири промислові революції, які відбулися в світі

протягом останніх століть були прямим результатом промислової політики, знову таки, навіть якщо вона такою не вважалась офіційно [19, с. 4], а дорога до т. зв. «вільного ринку» в розвинених країнах, як свого часу зауважив Карл Поланьї, була відкрита завдяки потужному, централізованому, організованому і контрольованому державному інтервенціонізму [20]. Наприклад, Перша промислова революція, що розпочалась у Великій Британії у вісімнадцятому столітті¹, своїм успіхом завдячує промисловій політиці, яка була визнана однією із самих успішних і найбільш послідовних у світі, ставши, за образним висловленням Дж. Робінсона, «матір'ю усіх промислових політик» [21].

Слідом за Великобританією промислова політика була прийнята на озброєння іншими великими державами – Францією, Німеччиною, потім США, Японією і зрештою країнами ЄС уже в двадцятому сторіччі. В Європі та в Японії після Другої світової війни селективна промислова політика відіграла важливу роль у відродженні виробництва [22]. Тоді державна власність і економічне планування стали її ключовими інструментами, що обумовило націоналізацію значної частини промисловості країн до кінця 1970-х років.

Підвищеної уваги заслуговує досвід США як найбільшої індустриально розвиненої економіки світу, яка, по суті, сформулила сучасні технологічні тренди його розвитку. В країні утворилась власна особлива модель промислової політики і партнерських взаємовідносин держави з бізнесом у питаннях створення інновацій і розбудови нових перспективних галузей, що дозволило країні стати світовим лідером у багатьох сферах. Провідна роль держави у розбудові і захисті американської промисловості була закладена понад два століття тому А. Гамільтоном, міністром фінансів за президенства Дж. Вашингтона, вона триває й дотепер [18, с. 126; 23].

¹ Урядом королівства у 1721 р. було запущено програму захисту галузей промисловості, що зароджувались, якою заборонявся експорт

капітальних товарів (до 1843 р.) та еміграція кваліфікованих працівників і ремісників (до 1824 р.) [21].

Таблиця 1. Приклад типології інструментів/інститутів промислової політики за сферами регулювання/впливу і селективністю

Сфера впливу	«Горизонтальна» політика	«Вертикальна» політика
Ринок товарів	Конкуренція та антимонопольне регулювання; Непрямі податки; Регулювання товарного ринку; Валютно-курсове регулювання;	«Національні чемпіони»; Націоналізація/приватизація; Субсидії/державна допомога; Державне замовлення/державні закупівлі; Регулювання цін; Торгівельна/зовнішньоторговельна політика, тарифи, квоти, нетарифні обмеження торгівлі, підтримка експорту
Освіта і праця	Політика у сфері здобуття освіти, формування професійних навичок, перенавчання; Освітні субсидії/кредити; Регулювання заробітної плати; Оподаткування заробітної плати; Соціальні податки; Регулювання праці та зайнятості; Управлінські послуги;	Формування цільових навичок; Політика менторства; Спеціальні вузькогалузеві управлінські послуги;
Ринок капіталу	Грошово-кредитне регулювання; Корпоративні податки; Боргова політика, запозичення	Інвестиційні фонди; Суверенні фонди; Державні банки розвитку
Землекористування	Планування землекористування	Зонування виробництва; Регіональна кластерна політика; Інфраструктура територій
Технології	Податковий кредит на НДДКР; Бюджет на науку; Режим іноземного інвестування і технологічного трансферу; Науково-технічна експертиза; Форсайт-дослідження	Зелені технології; Стратегічні технології; Державне замовлення на НДДКР; Державні закупівлі науково-технічних розробок і послуг; Патентна діяльність і захист прав інтелектуальної власності
Системні проблеми	Політика підприємництва та забезпечення конкурентоспроможності; Корпоративне регулювання; Стратегічне планування країни; Екологічна політика; Політика безпеки; Інформаційне забезпечення діяльності суб'єктів	Індикативне планування; Секторальне стратегічне планування/програмування; Секторальні стратегії розвитку підприємництва та підвищення конкурентоспроможності; Секторальна кластерна політика

Джерело: складено і доповнено за [15, с. 27].

З цього приводу У. Лазонік зазначив, що «розуміння того, як насправді працює американський капіталізм, ставить під сумнів ідеологію вільного ринку... Успішне

підприємництво Сполучених Штатів значною мірою залежало від державних інвестицій в отримання нових знань, спонсорованого державою захисту ринків та прав

інтелектуальної власності, а також державних субсидії для підтримки інвестиційних стратегій бізнесу. ... Протягом двадцятого століття США були набагато більшою «державою розвитку», ніж Японія» [24]. При цьому американські дослідники вказують на парадокс промислової політики США. Він полягає, з одного боку, у офіційно декларованій ідеології вільного ринку, а з іншого – в практиці ретельно і витончено прихованої або замаскованої прямої дії держави по відношенню до виробників [25], у формуванні впродовж останнього півстоліття феномену особливої «підприємницької держави» як противаги «вільному ринку» [26]. Така «підприємницька держава», що на практиці проявилася в політиці США, відходить від пасивного спостереження за ринками і виправлення лише їх традиційних «провалів». Вона переймає на себе провідну роль у створенні інноваційних проривних і революційних технологій і продуктів, стратегічно важливих і перспективних для країни. Ця держава виступає венчурним інвестором з довгостроковим горизонтом інвестування до 15-20 років (проти 3-5 років у приватних венчурних інвесторів). Вона є головним джерелом фінансування розробок на ранніх етапах їх створення і виведення на ринок, покриваючи понад 50% витрат на фундаментальні дослідження, тоді як на приватний сектор припадає менше 20%, одночасно бере на себе основну частину ризиків фінансування, коли приватний інвестор не готовий їх нести самотійно, а більшість досліджень мають невизначений потенціал майбутньої віддачі¹.

Підприємницька держава у виборі напрямів вкладання коштів відходить від вирішення вузьких технічних питань і мети отримання прибутку лише приватним власником, ставить перед собою насамперед широкі соціально-економічні цілі. Вона на партнерській і горизонтальній мережевій основі залучає суспільство і бізнес до виявлення проблем і

визначення напрямів трансформацій, системно формує для цього інституційне і регуляторне середовище, створює необхідні управлінські, дослідницькі і фінансові установи, суб'єкти виробництва [27, с. 40], забезпечуючи у такий системний спосіб довгострокові масштабні структурні і технологічні зміни в країні, які потім поширюються на увесь світ. Сучасні досягнення у галузі біотехнологій, інформаційно-комунікаційних технологій, що покладені в основу Четвертої промислової революції та Індустрії-4.0, які ширяться світом, є прямим результатом діяльності «підприємницької держави» у США. Американські топ-компанії, які зараз домінують на світовому ринку ІКТ², у сфері нових революційних фармацевтичних (зокрема орфанних) препаратів і біотехнологій, безпосередньо завдячують своєму успіху інноваційним продуктам, створеним за ініціативи і масштабної підтримки з боку держави³, про що, на жаль, дуже мало говорять і політики, і експерти. Останнім часом, держава докладає чимало зусиль для отримання нових проривних інновацій у сфері подолання негативних наслідків зміни клімату, декарбонізації виробництва, відновлювальних джерел енергії, зеленого переходу, перетворюючись на «зелену підприємницьку державу» [28].

В організаційному плані «підприємницька держава» реалізує свою політику через національні стратегії, програми та ініціативи з підтримки традиційних та розвитку нових перспективних галузей, які розробляються централізовано і на рівні штатів, на реалізацію яких американський уряд виділяє чималі ресурси. Не маючи єдиного органу управління, відповідального за промислову політику, урядом США в особі окремих міністерств створюються мережі між різними суб'єктами інноваційної діяльності і виробництва – компаніями, фінансовими установами, науково-дослідними інститутами, державними фондами. Тим самим приватний бізнес

¹ Розгорнутий опис прикладів державних інвестицій у дослідження і розробки в США наведено в [26].

² Мова йде, наприклад, про так звану п'ятірку найбільших за капіталізацією високотехнологічних компаній в США, що працюють на ринку ІКТ, програмного

забезпечення, Інтернет-продажу, – Google (Alphabet), Amazon, Meta (Facebook), Apple та Microsoft, – які позначають за першими літерами їхніх назв аббревіатурою GAFAM/GAMAM.

³ Розгорнуті приклади, що підтверджують цю тезу, наведені в [26].

вбудовується в децентралізовану систему створення і просування на ринок інноваційних технологій і продуктів, що охоплює галузевий, регіональний і національний рівні [29].

Світова фінансова криза 2008–2009 рр. та глобальна пандемія COVID-19 лише додали аргументів в багатьох розвинених країнах на користь необхідності суттєвого підвищення активної ролі держави у підтримці, захисті і розбудові власного промислового виробництва, створенні реального, а не віртуального, «бульбашкового» багатства, унезалежнення своїх економік від зовнішніх критичних поставок, формування стійких виробничих ланцюгів всередині країн і т. п. Зокрема, наприклад, зусилля уряду США у цьому контексті стосувалися, по перше, інтенсифікації досліджень і розробок в інтересах виробництва, і по-друге, модернізації і відродження безпосередньо самого виробництва¹. У 2021-2022 рр. у відповідь на стагнацію американської економіки, посилену глобальною пандемією, адміністрацією президента Д. Байдена було ухвалено чотири знакових федеральних закони із стимулювання економіки, в т. ч. промислового виробництва, які були охарактеризовані експертами як нова промислова політика США або «Байденоміка». Мова йде про «Американський закон про план порятунку 2021» («American Rescue Plan Act of

2021 (ARP)»), «Закон про інвестиції в інфраструктуру та робочі місця, 2021» («Infrastructure Investment and Jobs Act», 2021 (IIJA)), «Закон про ЧІПИ і науку», 2022 («CHIPS and Science Act») та «Закон про зниження інфляції», 2022 («Inflation Reduction Act», (IRA)).

Перші два закони спрямовані на стимулювання розвитку американської економіки шляхом масштабної модернізації усієї фізичної інфраструктури країни (дорожньо-транспортної, комунальної, енергетичної, цифрової, освітньої, житлової тощо) впродовж наступних 8 років, для чого було запропоновано виділити безпрецедентну суму у розмірі 2,3 трлн дол. [32]. Останні два закони передбачають стимулювання державою розвитку американської промисловості у певних сферах, де Сполучені Штати прагнуть отримати лідерство і незалежність від технологій інших країн. Зокрема у Законі про зниження інфляції чимала увага приділена заходам з розбудови джерел «чистої енергії» і декарбонізації виробництва, а Законом про ЧІПИ і науку передбачені значні інвестиції (близько 55 млрд дол.) у створення і розширення потужностей на території США з виробництва напівпровідників, а також проведення досліджень і розробок у сфері квантових обчислень, штучного інтелекту, чистої енергії, нанотехнологій. Також у 2022 р.

¹ В рамках першої групи заходів була прийнята Національна програма передових промислових технологій (Advanced Manufacturing National Programme), якою передбачено проведення широкого спектру НДДКР і формування Національної мережі інноваційних промислових технологій (National Network for Manufacturing innovation (NNMi)). До мережі входять регіональні промислові центри, що працюють на засадах державно-приватного партнерства, об'єднуючи за принципом «потрійної спіралі» промислові компанії, наукові установи та уряд (зокрема Міністерство оборони і Міністерство енергетики). Також зазначена програма передбачала реалізацію трьох національних ініціатив – Національну ініціативу у сфері нанотехнологій, Геномну ініціативу зі створення нових матеріалів та Національну ініціативу розвитку робототехніки [30]. В межах другої групи заходів було ухвалено закони і програми, що стосувалися прямої фінансової підтримки американського виробництва з боку уряду.

Зокрема Американським законом про відновлення та реінвестування 2009 р. (American Recovery and Reinvestment Act of 2009) виробникам було передбачено надати близько 800 млрд дол. державної допомоги впродовж наступного десятиліття задля пом'якшення негативних наслідків світової кризи і стимулювання структурних перетворень в переробній промисловості. Ця допомога розглядалася в рамках досягнення більш масштабних цілей, зокрема таких як повернення офшорних виробничих процесів назад у Сполучені Штати, а також заохочення розвитку галузей енергетики, що використовують екологічно чисті джерела енергії, та автомобілебудування у частині виробництва більш енергоефективних та екологічно безпечних транспортних засобів на традиційному та альтернативному паливі. Цим Законом також було передбачено заходи заохочення придбання органами влади американської продукції, на виробництво якої надавалася підтримка [31].

США ухвалили «Національну стратегію розвитку передового виробництва» («National Strategy for Advanced Manufacturing»), у якій окрім вище згаданих напрямів також передбачено створення виробництва з підтримки біоекономіки, створення надійних ланцюгів забезпечення промисловості стратегічною сировиною, посилення та відновлення виробничих екосистем.

При розгляді політики Європейського Союзу впродовж останніх двох десятиліть також можна помітити елементи підприємницької держави. Ця політика ставить перед собою масштабні соціально-економічні цілі і передбачає структурну трансформацію промислового виробництва задля підвищення конкурентоспроможності європейської промисловості на інноваційно-технологічній основі, її адаптації до внутрішніх викликів і динамічних технологічних змін у світовій економіці. В своїх основоположних стратегіях розвитку (Лісабонська від 2000 р. та «Європа 2020» від 2010 р.) ЄС віддає перевагу інституційним (горизонтальним) засобам політики. Застосування секторальних (вертикальних) засобів обмежене і офіційно допускається в окремих випадках як виняток¹, що, на думку багатьох європейських експертів, зумовило поступове загальмовування розвитку ЄС, особливо у нових високотехнологічних сферах економіки, і усе більші труднощі у протистоянні конкурентному тиску США та

Китаю, де засоби секторальної підтримки існують у значно більших масштабах і випадках.

Розбудова промисловості в ЄС забезпечується через проголошення і реалізацію стратегічних пріоритетів, що формуються у відповідь на виклики перед співтовариством². В межах кожного пріоритету формуються численні галузеві ініціативи. Практична реалізація ініціатив передбачає покращення якісних характеристик промисловості, під що виділяються відповідні фінансові ресурси. Вони надаються підприємствам і галузям як фінансова допомога за умови її використання на створення нових технологій і продуктів, що втілюються у подальшу технологічну модернізацію виробництва, похідним результатом чого є зміна його структури.

Такий підхід до забезпечення структурних змін є проблемним, а не галузевим, оскільки напрям змін формується виходячи з тієї проблеми, що постала перед суспільством в даний час чи постане у майбутньому. Відповідно до проблеми розгортаються наукові дослідження, створюються нові технології, моделі організації бізнесу і галузі виробництва, нові продукти, здійснюється підготовка кадрів за новими професіями і спеціальностями, впроваджуються нові регуляторні норми і стандарти (які часто обмежують доступ іноземної продукції на ринок ЄС через технічну невідповідність), надається безпосередня фінансова допомога виробникам і т. п. Країни

¹ Селективна чи адресна державна допомога надається так званим «чутливим» галузям на їх підтримку (сільське, лісове, рибне господарство), розбудову (широкосмугові мережі, створення аудіовізуальної продукції, транспорт усіх видів), реструктуризацію та закриття (металургія, вуглевидобуток).

² На 2019-2024 рр. Єврокомісією визначено шість пріоритетів: 1) "Європейська зелена угода" (A European Green Deal) для трансформації європейського виробництва у кліматично нейтральне до 2050 р.; 2) "Європа, що пристосована до цифрової ери" (A Europe fit for the digital age) для більшого пристосування цифрових технологій до потреб людей і виробництва; 3) "Економіка, яка працює для людей" (An economy that works for people) для створення більш привабливого інвестиційного середовища для зростання і створення якісних робочих місць,

особливо для молоді та малого бізнесу; 4) "Сильніша Європа у світі" (A stronger Europe in the world) для посилення впливу у світі, відстоювання багатосторонності і глобального порядку, заснованого на правилах; 5) "Просування європейського способу життя" (Promoting our European way of life) для захисту верховенства права, відстоювання справедливості і основних цінностей ЄС; 6) "Новий поштовх до європейської демократії" (A new push for European democracy) для надання європейцям більше права голосу та захисту демократії від зовнішнього втручання. Пандемія КОВІД-19 не змінила ці пріоритети, водночас для їх досягнення на тлі необхідності подолання негативних для економіки наслідків пандемії ЄС ухвалило "План відновлення Європи" (Recovery plan for Europe), яким передбачено пакет стимулів на суму понад 2 трлн євро [33; 34].

ЄС (однаково як і США) вважають життєво важливим захист своїх високотехнологічних галузей. Тому вони висувають надзвичайно прискіпливі і жорсткі вимоги до захисту прав інтелектуальної власності, а також заохочують субсидії на НДДКР. Такі заходи вважаються прийнятними і законними в галузі промислової політики, оскільки номінально належать до інструментів горизонтальної підтримки. Проте у дійсності, як згадувалось вище, подібна підтримка завжди має виразний селективний характер і спрямовується у конкретні пріоритетні сфери досліджень.

Згідно з таким проблемним підходом, стратегія європейської промисловості, що відображена у відповідних комюніке Єврокомісії і визнається нею як підприємницька, передбачає, що розвиток галузі має бути інноваційним, сталим, «розумним», «зеленим», «кліматично нейтральним», «циркулярним», «цифровим», максимально локалізованим у межах ЄС [35], що повинно забезпечити «проривну індустріалізацію» ЄС, привести до створення нових робочих місць, дозволить підвищити стійкість європейської економіки у відношенні до економік США та Китаю, нівелювати негативний техногенний вплив промислової діяльності на навколишнє природне середовище.

Підтримування розвитку своєї промисловості країни Євросоюзу також убачають у інтенсивному нарощуванні промислового експорту до країн, що розвиваються. Для цього ЄС просуває і закріплює вигідні для себе правила міжнародної торгівлі, отримує безперешкодний доступ на ринки «третьох країн» і одночасно обмежує їх вхід на власний внутрішній ринок через встановлення квот і нетарифних бар'єрів, що обґрунтовується необхідністю слідування вище переліченим стратегічним пріоритетам розвитку¹.

Широкомасштабна війна російської федерації проти України, розпочата у лютому 2022 р., стала приводом для урядів країн ЄС та США спрямувати свої зусилля на нарощування виробництва озброєння та боєприпасів різних

видів, як у контексті надання воєнної допомоги Україні, так і у контексті масштабного переозброєння власних армій. Ці заходи є класичними інструментами «вертикальної» промислової політики, вони передбачають державне замовлення на виробництво зброї на діючих потужностях², державні інвестиції виробникам на розробку нових зразків зброї, на створення нових потужностей з виробництва зброї і боєприпасів на основі технологій четвертої промислової революції, потужностей з ремонту воєнної техніки, на розбудову воєнної інфраструктури і логістики, їх «цифровізацію» і автоматизацію, тощо. Ці заходи однозначно прямо чи опосередковано через міжгалузеві зв'язки чинитимуть стимулюючий вплив на промислове виробництво і усю економіку країн Заходу впродовж багатьох років. Яким буде цей вплив за своїм масштабом поки говорити зарано, але він буде однозначно і спричинить нові структурні і технологічні зміни в цих країнах під дією уже нових способів ведення війни, її «цифровізації» і «роботизації», необхідності розроблення нових видів озброєння і способів захисту територій і населення у перспективі, необхідності подолання зовнішньої залежності країн у виробництві озброєння при постачанні стратегічної сировини і комплектуючих, потреби у винайденні нових технологій і матеріалів швидкого подолання наслідків війни для людини і навколишнього середовища, подолання техногенних і екологічних катастроф, спричинених війною. Усі ці питання стануть предметом промислової політики для країн Заходу на найближчі десятиліття.

Широке застосування селективної промислової політики продемонструвало справжнє «економічне диво» у окремих країнах Східної Азії, що стали новими індустріальними лідерами, а саме в Японії, Кореї, Китаї, Гонконзі, Тайвані, Сінгапурі. Спільними рисами їх політик були: заохочення експорту; залучення прямих іноземних інвестицій; проведення макроекономічної політики для заохочення заощаджень і селективного пріоритетного кредитування компаній; широкі освітні програми і програми формування навичок для

¹ Прикладом таких обмежень є запровадження в ЄС механізму вуглецевого коригування імпорту

CBAM (carbon border adjustment mechanism) як ініціативи в межах Європейської зеленої угоди.

² Див., наприклад [36].

сприяння спроможності їхніх економік засвоювати іноземні технології та ноу-хау; створення фондів венчурного капіталу; координація спільних інвестицій [37].

Захист промисловості, що зароджувалась у цих країнах, супроводжувався жорсткими умовами щодо досягнення компаніями певних цілей, наприклад зростання експорту складної технологічної продукції глибокої переробки. Заохочувалась внутрішня конкуренція, рішуче припинялась підтримка фірм, що не змогли ефективно скористатись допомогою держави, проявлялась гнучкість політики у відповідь на зміни внутрішнього чи світового ринків.

Успішність наздоганяючого розвитку промисловості східно-азійських країн пов'язана з усебічним стимулюванням інновацій, що стали можливі в результаті підтримки освіти, формування навичок для освоєння іноземних технологій, нагромадження знань і технологічних можливостей, що зрештою розвинуло власні національні системи виробництва та інновацій, спроможні до генерування і поглинання нових знань, комерціалізації розробок, сформувало нові конкурентні переваги країн, засновані на знаннях і технологіях. Така промислова політика виявилась надзвичайно дієвою з точки зору подолання викликів, зумовлених поточними конкурентними перевагами цих країн, які базувались на примітивному аграрному виробництві, дешевій сировині і праці. Безумовне слідування їм з огляду лише на тодішні сигнали ринку, не дало б цим країнам можливості розвинути сучасне високотехнологічне виробництво, оскільки нагромадження знань і технологічних можливостей за таких «сировинних» переваг не відбулося б автоматично, без допомоги держави [38].

На противагу країнам Заходу і Східної Азії, у яких промислова політика була успішною, в країнах Латинської Америки у 1950-1970-х роках та в більшості країн Африки у 1980–1990-х роках вона виявилась невдалою і ці країни зазнали значної деіндустріалізації [39; 40]. В Латинській Америці до лібералізації торгівлі у 1980-х роках широко застосовувалася політика імпортозаміщення без виділення відповідних пріоритетів, тому не вдалось створити секторів – «драйверів» зростання. В країнах Африки

покровительство з боку влади і політичне втручання у діяльність компаній привели до збереження низькопродуктивних секторів економіки. Макроекономічні диспропорції, зокрема завищені обмінні курси та інфляція, стримували зростання виробництва як у Латинській Америці, так і в Африці.

Невдачі індустріалізації африканських країн також пов'язують з тим, що вона відбувалась за рекомендаціями «Вашингтонського консенсусу» під егідою міжнародних фінансових організацій [39]. Дослідники дійшли висновків, що лібералізація торгівлі призвела лише до зростання аллокаційної ефективності (статичної вигоди від перерозподілу товарних потоків), але автоматично не зумовила динамічну (зростаючу) ефективність, можливу внаслідок розвитку виробництва [41]. Підхід Вашингтонського консенсусу не враховував розбіжності у запитах підприємців та спроможності інститутів у частині поглинання технологій, інновацій та навчання [42]. Вважалося, що знання будуть автоматично й без проблем надходити в країни, що розвиваються, при цьому не визнавалось, що це необхідно поєднувати з розвинутою поглинаючою здатністю останніх і високим соціальним та освітнім потенціалом населення [41]. Водночас, емпірично було показано, що лібералізація торгівлі стала на заваді промислового розвитку в невеликих відстаючих країнах, оскільки послабила стимули до інновацій, наслідування й навчання на власному досвіді [43], а також прямо вплинула на деіндустріалізацію в країнах, що розвиваються [39].

Слід зазначити, що серед африканських і латиноамериканських країн виключення становили ПАР і Бразилія [44; 45]. Від занепаду їх промисловості врятувала відмова від політики «Вашингтонського консенсусу», водночас розвиток галузі забезпечила масштабна державна підтримка, включаючи торговельний захист і просування експорту, створення спеціальних інститутів підтримки індустріалізації, наприклад в ПАР це була Корпорація промислового розвитку, в Бразилії – Національний банк економічного і соціального розвитку (BNDES – Banco Nacional de Desenvolvimento Econômico e Social).

Контраст між успіхами промислової політики в одних країнах і її невдачами в інших пов'язаний з різними підходами до формування її цілей, змісту, інструментів та інститутів реалізації. Це поставило питання не стільки доцільності чи недоцільності використання політики як такої, скільки питання про її якість, цільові орієнтири та інституційне наповнення [16, с. 9].

На практиці саме через низьку якість, розмиті цілі та слабе інституційне забезпечення досі існує чимало противників промислової політики. Вони вважають, що існування «провалів ринку» є необхідною, проте недостатньою підставою для її проведення, оскільки «провали держави/уряду» також мають місце. Якщо вигоди від втручання перевищують втрати від неспроможності уряду, то політика можлива, у протилежному випадку ні. Класичними «провалами ринку» є недосконала конкуренція, інформаційні збої, негативні зовнішні ефекти, необхідність створення суспільних благ, збої в координації. До «провалів уряду» традиційно належать [19; 46]:

- проблема інформаційної асиметрії, за якої складно встановити, які галузі та фірми заслуговують підтримки, а також оцінити зовнішні ефекти, як позитивні, так і негативні, що характерно для підтримки «молодих галузей» і «національних чемпіонів»;
- наявність груп інтересів чи бізнес-груп, що мають значну ринкову владу і можуть впливати на уряд. Тоді державна підтримка ґрунтується більше на політичних міркуваннях і економічних інтересах лобістів, ніж на вигодах для всього суспільства. Коли лобісти представляють традиційні галузі, консервується технологічна відсталість, особливо якщо допомога надається безстроково і не проводиться оцінка ефективності її використання. Підтримку важко припинити, навіть якщо вона вже не потрібна або ж не призвела до модернізації і підвищення ефективності її отримувачів. В такому разі втрачається сенс в інноваціях, а держава відволікає ресурси на консервацію відсталості;

- рентна поведінка і корупція бюрократії, коли суб'єктам за неправомірну винагороду надається суспільно і економічно невмотивована державна підтримка. Це також загрожує консервацією відсталості, проте не лише через підтримку технологічно застарілих галузей, але й через підтримку, наприклад, імпортерів, що отримують спеціальні пільгові умови торгівлі завдяки рентно-корупційним стосункам із бюрократією, тим самим завдається пряма шкода внутрішньому виробництву.

З приводу зазначених «провалів держави», через які нібито потрібно відмовитись від промислової політики, Д. Родрік зауважує, що вони не є унікальними явищами лише для промислової політики [46]. Ці явища однаково присутні і в інших сферах урядування, зокрема в освіті, в охороні здоров'я, у соціальних послугах, у сфері фінансово-монетарного і податкового регулювання, коли державні рішення ухвалюються під тиском і в корисливих інтересах окремих суб'єктів, в т. ч. іноземних лобістів, наносячи шкоди вітчизняному виробникові. Це, водночас, не ставить питання про відмову у проведенні державної політики стосовно цих сфер і не перешкоджає державі ухвалювати рішення щодо їх діяльності, тоді як на промислову політику намагаються накласти заборону.

З огляду на значні ризики «провалів держави» підходи до вибору моделі і змісту промислової політики еволюціонували. Модель, у якій держава виконувала функцію покровителя, донора і захисника виробників, що передбачало прості субсидії на виробництво і жорсткий протекціонізм, поступово трансформувалась в модель, у якій держава є відкритим рівноправним партнером для бізнесу і суспільства, ініціатором, координатором і драйвером у взаємодії з ними при вирішенні широкого кола соціально-економічних, технологічних, екологічних, оборонних та інших проблем країни, не нехтуючи при цьому своєю підприємницькою функцією для формування нових сфер і напрямів розвитку із значним рівнем невизначеності і соціальної значущості. «Точкові» вузькогалузеві підходи в ухваленні державою рішень поступово були замінені на

системні, багатогалузеві і багатоаспектні, що ураховують різні фактори впливу, поширюються на суміжні сфери та відповідають інтересам різних прошарків суспільства.

Як відзначають дослідники, метою такої політики «є налагодження процесу, за допомогою якого уряд, промисловість і приватні організації на рівні кластера можуть співробітничати в заходах з підвищення продуктивності. Ідея полягає в тому, щоб перемкнути увагу з інтервенцій, що спотворюють ціни, на інтервенції, що мають безпосереднє відношення до проблем координації, які стримують продуктивність на низькому рівні в існуючих або зростаючих секторах. Таким чином, замість тарифів, експортних субсидій і податкових пільг для іноземних корпорацій ... програми і гранти для допомоги окремим кластерам на підвищення кваліфікації робітників, заохочення впровадження технологій і поліпшення регулювання й інфраструктури. Тоді як «тверду» промислову політику легше здійснити, ніж «м'яку», проте тарифи і субсидії вкорінюються і легше стають об'єктом маніпуляцій з боку зацікавлених груп» [47].

Зважаючи на це в розвинених країнах починає превалювати думка, що уряду нелегко обрати переможців для підтримки, але він здатен бути ефективним посередником для забезпечення тісної координації між економічними агентами. За зростаючої інтернаціоналізації, географічної фрагментації виробництва і поширення багатонаціональних підприємств, політичний простір для економічних маневрів уряду стискається. Окремі країни, за спостереженнями Д. Родріка, відходять від практик вибору переможців до більш досконалих практик пошуку «самопізнання» – ітеративного і заснованого на тісній взаємодії держави і бізнесу процесу пошуку нових перспективних сфер зростання і формування перспективних конкурентних переваг країни [46]. При цьому визнається, що помилки у процесі пошуку неминучі, тому завдання політики розробити процедури їхнього виявлення й виправлення, що зробить

«провали уряду» значно меншими ніж за традиційних підходів.

Зважаючи на неминучість управлінських помилок, альтернативний погляд на проблему сприйняття «провалів уряду» пропонує вже згадана модель підприємницької держави. У ній держава виходить за межі розуміння того, що роль промислової політики полягає лише у простому виправленні традиційних ринкових невдач, після чого розподіл ресурсів має залишитись за ринком, а держава повинна лише підтримувати існуючу усталену траєкторію його функціонування. Підприємницька держава формує нові ринки, коректуючи і змінюючи цю траєкторію, виходить за її межі, відкриває нові горизонти і джерела розвитку. За такого підходу держава розглядається як венчурний інвестор, що вкладає кошти у створення принципово нових революційних продуктів і технологій, що не могли б виникнути лише за дії ринкового саморегулювання і простого виправлення традиційних ринкових провалів. У такому випадку держава, як і будь-який приватний венчурний інвестор, об'єктивно приречена на помилки і невдачі насамперед через наднизьку передбачуваність і прогнозованість кінцевого результату інноваційного процесу. Практика підприємницької держави як венчурного інвестора має як численні успіхи, так і невдачі підтримки ризикових проектів¹, але при цьому, як справедливо зауважує М. Мазукато, успіхи практично завжди замовчувались у ЗМІ і експертами, тоді як невдачі надміру "роздухувались" і використовувались як аргумент для заперечення необхідності державної підтримки і промислової політики. З цього слідує, що невдачі далеко не завжди і не в усіх випадках слід сприймати як «провали» і неефективність держави, особливо ураховуючи довгостроковий характер інвестицій в отримання і виведення на ринок інновацій, оскільки і приватний венчурний інвестор так само доволі часто зазнає невдач і втрат, вкладаючи кошти у нові високо ризикові проекти, яким немає аналогів.

Таким чином на сучасному етапі розвитку потреба країн світу у промисловій політиці

¹ Більш детально розгорнуті приклади успіхів і невдач підприємницької держави як венчурного інвестора наведені в [26].

загалом і у її селективному варіанті зокрема не зникла, а навпаки лише зросла. Це обумовлено:

по-перше, необхідністю досягнення Цілей сталого розвитку, які не можуть бути досягнуті на неоліберальній основі;

по-друге, висновками, зробленими після «провалу» дерегуляції і лібералізації фінансового ринку у попередні десятиліття, що зумовили глибоку кризу світової економіки у 2008 р. і вказали на важливість підтримки пріоритетного розвитку реального сектору, а не фінансового ;

по-третє, уроками пандемічної кризи 2019-2022 рр., що виявили крихкість глобальних ланцюгів виробництва і постачань, вказавши на сильну залежність країн, насамперед розвинених, від зовнішніх постачань не лише необхідних ліків та їх компонентів, але і звичайних товарів;

по-четверте, сучасними воєнними викликами, що виникли через війну російської федерації проти України, і гостро поставили питання посилення сектору безпеки країн і їх переозброєння.

Поряд з цим, ураховуючи прорахунки і недоліки промислової політики, допущені у попередні періоди, постало питання її удосконалення, або по іншому – якою має бути її зміст [46], щоб відповідати потребам зростання добробуту і безпеки усього суспільства, не завдаючи при цьому шкоди навколишньому середовищу. У цьому зв'язку визнається, що на ефективність промислової політики безпосередньо впливає інституційний дизайн країни [21], надзвичайно важливою є гнучкість у практиці політики, при цьому не завжди слід зважати на наявні конкурентні переваги країни у проведенні політики, проте не відкидати їх зовсім, ураховуючи необхідність їх розвитку у перспективі [38], першочергове значення повинні мати інновації і технологічна модернізація виробництва як ключові завдання промислової політики при беззаперечній необхідності сприяння розвитку національних систем освіти і науки країни у відповідь на виклики, що постають перед суспільством. При цьому слід зважити, що держава, вкладаючи кошти у розвиток цих сфер, в розробку нових технологій і продуктів, у виведення їх на ринок, має підстави та право на винагороду за високо ризикові вкладення. Держава, «соціалізуючи»

ризики своїх вкладень, тобто перекладаючи їх тягар на усе суспільство, не повинна пасивно і добровільно віддавати усі прибутки від своїх розробок лише приватному бізнесу, обмежуючись лише додатковим податковими надходженнями від нього. Винагорода має компенсувати збитки від можливих невдач і формувати ресурси для нових вкладень [26]. Це, з одного боку, вказує на необхідність використання портфельного підходу у здійсненні вкладень, а з іншого – спонукає державу входити у капітал компаній, щоб мати можливість розпоряджатися їх прибутком від інноваційних продуктів, створених за її участі і її коштами. Такий крок одночасно сприятиме зменшенню майнової нерівності і розшаруванню населення країни, обмежуватиме концентрацію багатства в руках лише власників компаній і топ-менеджменту, тобто робитиме суспільний та індустріальний розвиток більш інклюзивним і справедливим.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Війна в Україні стала мірилом для оцінки якості тієї економічної політики і тих реформ, що проводились в попередні десятиліття і зумовили глибоку деіндустріалізацію, аграризацію, економічну і технологічну відсталість, нестійкість і слабкість національного господарства. В Україні не було ефективної промислової політики, яка могла б зупинити ці негативні процеси, насамперед через її несприйняття і нерозуміння її значення вітчизняним політикумом і урядовцями, підживлюваних позицією про її непотрібність і шкідливість з боку заідеологізованих і наближених до сфери державного управління радників і експертів. Водночас війна триватиме і її закінчення найближчим часом поки що не передбачається, вона принесе ще чимало втрат і руйнувань країні. Вистояти і перемогти в цій війні буде досить складно без хоча б часткового відновлення власного промислового виробництва для воєнних потреб і збереження економічної активності населення, з огляду на значну залежність України від зовнішньої воєнної і економічної допомоги країн-партерів і досить кон'юнктуру і мінливу політичну динаміку у них з приводу як самого факту надання/ненадання допомоги, так і з приводу її

обсягів. Говорити про успішне повоєнне відновлення країни взагалі не варто без розбудови власного промислового виробництва у відповідності з потребами відновлення й на основі адекватної промислової політики. Україна не повинна залишитись ні аграрною країною, ні стати новим «ресурсним центром Європи», як того прагне уряд. Це шлях до закріплення відсталості, сировинності, бідності і зовнішньої економічної, технологічної і, як стало очевидно, безпекової залежності країни.

Досвід заможних розвинених країн засвідчив, що без промисловості досягти успіхів неможливо, а промислова політика, без перебільшення, відіграє головну роль у її розбудові. В цих країнах не ставиться питання відмови від промислової політики, водночас ставиться питання якою вона має бути, щоб відповідати суспільним інтересам і зростанню загального добробуту з огляду на специфіку кожної країни, виклики, цілі і завдання, які перед нею стоять, прорахунки попереднього досвіду політики тощо. Інструментарій політики розгалужений і багатоаспектний, стосується регуляторного впливу держави на практично усі елементи забезпечення господарської діяльності, він виходить далеко за рамки поверхових і хибних уявлень, які склались в урядових і політичних колах України, стосовно того, що промислова політика обмежується лише невинуватими виробничими субсидіями для «обраних» і протекціонізмом, а тому є шкідливою. У цьому зв'язку якість інституційного забезпечення і наповнення промислової політики є умовою її успішності. Це стосується як розвинених країн, так і безпосередньо України, інституційний дизайн якої, на жаль, досі не сприяв розбудові власної високорозвиненої промисловості.

Тому, при формуванні в нашій державі системи інститутів для проведення промислової політики та оцінки її наслідків слід ретельно підійти до визначення мети політики, цільової групи, обґрунтування, сфери та орієнтації політики. У контексті постановки мети слід відповісти на питання, що має бути

результатом політики, наприклад – забезпечення індустріалізації загалом, прискорення зростання продуктивності, розвиток окремих секторів і технологій, створення чи збереження робочих місць, зростання і диверсифікація експорту, вирішення певних суспільних проблем (соціальних, інфраструктурних, безпекових, кліматичних і т. п.), поліпшення розподілу доходів через структурні зміни, подолання регіональних диспропорцій і т.п. У визначенні цільової групи політики слід виділити конкретні сектори, компанії, регіони, галузево-регіональні кластери, технології, необхідні ресурси, що мають бути залучені у виробництво, ланцюги створення вартості, які мають бути створені або у які слід включитися, продукти, які мають бути отримані, і т. п.

При обґрунтуванні політики слід відзначити провали ринку, які мають бути подолані в результаті державного втручання, визначити можливі провали уряду/держави, які можуть виникнути в ході реалізації політики, що вплинуть на її ефективність. Окреслення сфери політики має стосуватися встановлення її впливу на конкретні товарні ринки, ринки факторів виробництва (праці, капіталу, землі, мінеральних ресурсів, технологій і т. п.). Визначення орієнтації політики має торкатися питань чи буде політика стратегічно спрямованою на довгострокову перспективу чи лише реакцією на ринкові невдачі, чи буде орієнтуватися на поточні конкурентні переваги чи формувати нові перспективні, чи буде втручання держави обмеженим у часі чи довгостроковим, умовним чи безумовним, і т. п. Лише давши попередньої відповіді на усі ці питання, буде можливо сформулювати адекватну систему інститутів для реалізації вітчизняної промислової політики, оцінити її ефективність (причому не лише економічну, але й більшою мірою соціальну і суспільну) і відповідно отримати очікувані результати від її проведення при здійсненні як повоєнної відбудови країни у перспективі, так і нині для підтримання стійкості воєнної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіндзерський Ю. Індустріальна дивергенція України з ЄС та проблеми її подолання. *Економіка та держава*. 2021. № 6. С. 9–18. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.6.9>.
2. Кораблін С. Україна: фінансовий вимір війни. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 7. С. 39–41.
3. Дейнеко Л.В., Кушніренко О.М., Ципліцька О.О., Гахович Н.Г. Наслідки повномасштабної воєнної агресії РФ для української промисловості. *Економіка України*. 2022. № 5. С. 3–25. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.003>.
4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.
5. Геєць В.М. Формування економічного профілю стратегічно важливих видів промислової діяльності в Україні (ретроспективний погляд). *Економіка України*. 2023. № 8. С. 3–27. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.08.003>.
6. Підричєва І.Ю. Оцінка галузевих диспропорцій, пов'язаних із потребами інноваційної трансформації підприємницького сектору України. *Економіка промисловості*. 2023. № 3 (103). С. 64–91. DOI: <https://doi.org/10.15407/econindustry2023.03.064>.
7. Kindzerski Yu. Ukrainian economy facing the challenges of deindustrialization. *Concepts, strategies and mechanisms of economic systems management in the context of modern world challenges: scientific monograph*. VUZF University of Finance, Business and Entrepreneurship. Sofia: VUZF Publishing House "St. Grigori Bogoslov", 2021. PP. 10–24.
8. Оцінка інноваційного розвитку та структурні трансформації в економіці України: колективна монографія / за ред. І.Ю. Єгорова. Київ : ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України», 2023. 240 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Otsinka-innovatsijnoho-rozvytku.pdf>.
9. Свириденко Ю. Як буде відновлюватися Україна? *Українська правда*. 2022. 21 квітня. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/21/7341214/>.
10. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Нова аграрна політика» / Національна рада з відновлення України. Київ, 2022. 18 с.
11. Прем'єр-міністр, Офіс реформ та ЄБРР обговорили співпрацю у відновленні та впровадженні реформ. *Урядовий портал*. 17 квітня 2023 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-ofis-reform-ta-iebr-obhovoryly-spivpratsiu-u-vidnovlenni-ta-vprovadzheni-reform>.
12. Стиглиц Дж. Великое разделение. Неравенство в обществе, или Что делать оставшимся 99% населения? Москва, Эксмо, 2016. 480 с.
13. Как стимулировать инклюзивный и устойчивый рост субрегиона СПЕКА? : Справочно-аналитический документ / Европейская экономическая комиссия ООН. Ашгабат, 2019. 61 с.
14. Lima Declaration: Towards inclusive and sustainable industrial development / 15th Session of UNIDO General Conference. Lima, Peru, 2 December 2013. URL: https://isid.unido.org/files/Lima/UNIDO_GC15_Lima_Declaration.pdf.
15. Warwick K. Beyond Industrial Policy: Emerging Issues and New Trends. *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers*. 2013. № 2. 57 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5k4869clw0xp-en>.
16. Stiglitz J.E., Lin J.Y., Monga C. The Rejuvenation of Industrial Policy. *The World Bank Policy Research Working Paper* 6628. 2013. 24 p.
17. McMillan M., Rodrik D., Sepulveda C. Structural change, fundamentals and growth: A framework and case studies / International Food Policy Research Institute. Washington, DC., 2017. 330 p.
18. Cimoli M., Dosi G., Stiglitz J.E. The Rationale for Industrial and Innovation Policy. *Intereconomics*. 2015. Vol. 50, Iss. 3. PP. 126–132. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10272-015-0535-1>.
19. Naudé W. Industrial policy: Old and new issues. *WIDER Working Paper*. № 2010/106. 2010. 31 p.
20. Polanyi K. The great transformation: the political and economic origins of our time. Boston. Beacon Press. 2001. 317 p.
21. Robinson J.A. Industrial Policy and Development: A Political Economy Perspective. *Lessons from East Asia and the Global Financial Crisis* / J.Y. Lin, B. Pleskovic (eds). The World Bank. 2011. PP. 61–79. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/449991468156565199/pdf/618940PUB0East00public00BOX358355B0.pdf>.
22. Pidorycheva I. Post-war recovery of Europe: experience and lessons for Ukraine. *Journal of European Economy*. 2022. Vol. 21. № 2 (81). PP. 170–187. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2022.02.170>.
23. Коен С., Делонг Б. Американське економічне диво і Александер Гамільтон / Київ : Наш Формат, 2023. 192 с.
24. Lazonick W. Entrepreneurship and the Developmental State. *Entrepreneurship and Economic Development* / W. Naudé (eds). London: Palgrave Macmillan. 2011. PP. 254–270. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230295155_12.

25. Wade R.H. The American paradox: ideology of free markets and the hidden practice of directional thrust. *Cambridge Journal of Economics*. 2017. Vol. 41. Iss. 3. PP. 859–880. DOI: <https://doi.org/10.1093/cje/bew064>.
26. Mazzucato M. The Entrepreneurial States. Debunking Public vs. Private Sector Myths. London, Anthem Press, 2013. 202 p.
27. Кіндзерський Ю. Можливості застосування концепції підприємницької держави для забезпечення структурно-інноваційних трансформацій при повоєнній відбудові економіки України. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33. № 1. С. 37-45. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.01.037>.
28. Mazzucato M. The green entrepreneurial state. *The Politics of Green Transformations* / I. Scoones, M. Leach, P. Newell (eds.). 2015. London: Routledge. PP. 134-152.
29. Block F. Swimming against the current: The rise of the hidden developmental state in the United States. *Politics and Society*. 2008. № 36 (2). PP. 169–206.
30. Hart D.M., Ezell S.J., Atkinson R.D. Why America needs a national network for manufacturing innovation / The Information Technology & Innovation Foundation. Washington, DC, 2012. 27 p. URL: <https://itif.org/publications/2012/12/11/why-america-needs-national-network-manufacturing-innovation>.
31. Sperling G. The case for a manufacturing renaissance. Remarks at the Brookings Institution. 2013. 17 p. URL: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2013/07/The-Case-for-a-Manufacturing-RenaissanceGene-Sperling7252013FINALP.pdf>.
32. American Jobs Plan. The White House. 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/american-jobs-plan>.
33. The European Commission's priorities. European Commission. 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024_en.
34. Recovery plan for Europe. European Commission. 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en.
35. A New Industrial Strategy for Europe / European Commission ; Communication from the commission COM(2020) 102 final. Brussels. 2020. Mar. 10. 17 p.
36. В Європарламенті розповіли про стратегію ЄС щодо озброєння України в умовах війни на виснаження. «Цензор.нет». 12 жовтня 2023 р. URL: <https://censor.net/ua/n3449144>.
37. Chang H.-J. Industrial Policy: Can We Go Beyond an Unproductive Confrontation? *Lessons from East Asia and the Global Financial Crisis* / J.Y. Lin, B. Pleskovic (eds). The World Bank. 2011. PP. 83-109. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/449991468156565199/pdf/618940PUB0East00public00BOX358355B0.pdf>.
38. Lin J.Y., Chang H.-J. Should Industrial Policy in Developing Countries Conform to Comparative Advantage or Defy it? A Debate between Justin Lin and Ha-Joon Chang. *Development Policy Review*. 2009. Vol. 27, Iss. 5. PP. 483-502.
39. Carmody P. An Asian-Driven Economic Recovery in Africa? The Zambian Case. *World Development*. 2009. Vol. 37, Iss. 7. PP. 1197-207.
40. Perez W., Primi A. Theory and Practice of Industrial Policy: Evidence from the Latin American Experience. *CEPAL Desarrollo Productivo Serie 187*. 2009. Santiago de Chile: CEPAL. 51 p. URL: <https://hdl.handle.net/11362/4582>.
41. Fagerberg J., Srholec M., Knell M. The Competitiveness of Nations: Why Some Countries Prosper while Others Fall Behind? *World Development*. 2007. Vol. 35, Iss. 10. PP. 1595-620.
42. Deraniyagala S. From Washington to Post-Washington: Does it Matter for Industrial Policy? *Development Policy in the Twenty-First Century. Beyond the Post-Washington Consensus* / B. Fine, C. Lapavistas, J. Pincus (eds). London: Routledge Studies in Development Economics, 2001. PP. 80- 98.
43. Aghion P. Some Thoughts on Industrial Policy and Growth. *OFCE Working Paper*. № 2009-09. Paris: Observatoire Francais des Conjonctures Economiques. 2009. 16 p. URL: <https://www.ofce.sciences-po.fr/pdf/dtravail/WP2009-09.pdf>.
44. Naudé W.A. Development Progress in sub-Saharan Africa: Lessons from Botswana, Ghana, Mauritius and South Africa. *WIDER Working Paper*. № 2010/07. Helsinki: UNU-WIDER. 2010. 11 p. URL: <http://www.wider.unu.edu/publication/development-progress-sub-saharan-africa>.
45. Figueiredo P.N. Industrial Policy Changes and Firm-Level Technological Capability Development: Evidence from Northern Brazil. *World Development*. 2008. Vol. 36, Iss. 1. PP. 55-88.
46. Rodrik D. Normalizing Industrial Policy. *Commission on Growth and Development Working Paper No. 3*. The World Bank. Washington DC. 2008. 50 p. URL: <https://drodrik.scholar.harvard.edu/files/dani-rodrik/files/normalizing-industrial-policy.pdf>.
47. Harrison A.E., Rodriguez-Clare A. From hard to soft industrial policies in developing countries. *VoxEU.org*. 2010. 27 Jun. URL: <https://voxeu.org/article/hard-soft-industrial-policies-developing-countries>.

REFERENCES

- Kindzerskiy, Yu. (2021). Industrial divergence of Ukraine from the EU and problems of overcoming it. *Economy and The State*. 6: 9-18. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.6.9>. [in Ukrainian].
- Korablin, S. (2022). Ukraine: the financial dimension of the war. *Visn. Nac. Acad. Nauk Ukr.* 7 : 39-41. [in Ukrainian].
- Deineko, L., Kushnirenko, O., Tsyplitska, O., Gakhovych, N. (2022). Consequences of full-scale military aggression of the Russian Federation for Ukrainian industry. *Economy of Ukraine*. 5 : 3-25. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.003>. [in Ukrainian].
- Decree of the President of Ukraine. (2019). On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030. 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>. [in Ukrainian].
- Heyets, V. (2023). Economic profile formation of strategically important types of industrial activity in Ukraine (retrospective view). *Economy of Ukraine*. 8 : 3-27. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.08.003>. [in Ukrainian].
- Pidorycheva, I. Yu. (2023). Estimation of sectoral maladjustments linked to the need for innovative transformation of the Ukrainian entrepreneurial sector. *Econ. promisl.*, 3 (103), 64-91. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2023.03.064>. [in Ukrainian].
- Kindzerski, Yu. (2021). Ukrainian economy facing the challenges of deindustrialization. *Concepts, strategies and mechanisms of economic systems management in the context of modern world challenges: scientific monograph*. VUZF University of Finance, Business and Entrepreneurship. Sofia: VUZF Publishing House "St. Grigori Bogoslov". 10-24.
- Yegorov, I. Yu. (eds). (2023). Evaluation of innovative development and structural transformations in the economy of Ukraine. Kyiv : Institute of the Economy and Forecasting of the NAS of Ukraine. <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Otsinka-innovatsijnoho-rozvytku.pdf>. [in Ukrainian].
- Svyrydenko, Yu. (2022). How will Ukraine recover? *Ukrainska pravda*. April 21. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/21/7341214/> [in Ukrainian].
- National Council for the Recovery of Ukraine (2022). Project of the Recovery Plan of Ukraine. Materials of the working group "New Agrarian Policy". Kyiv.
- Government portal (2023). The Prime Minister, the Office of Reforms and the EBRD discussed cooperation in the restoration and implementation of reforms. April 17. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-ofis-reform-ta-iebr-robhovorily-spivpratsiu-u-vidnovlenni-ta-vprovadzhenni-reform>.
- Stiglitz, J.E. (2016). *The Great Divide. Unequal Societies and What We Can Do About Them*. New York, W. W. Norton & Company.
- UN Economic Commission for Europe (2019). How to stimulate inclusive and sustainable growth of the SPECA subregion? Ashgabat.
- UNIDO (2013). Lima Declaration: Towards inclusive and sustainable industrial development / 15th Session of UNIDO General Conference. Lima, Peru, 2 December. https://isid.unido.org/files/Lima/UNIDO_GC15_Lima_Declaration.pdf.
- Warwick, K. (2013). Beyond Industrial Policy: Emerging Issues and New Trends. *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers*. № 2. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5k4869clw0xp-en>.
- Stiglitz, J.E., Lin, J.Y., Monga, C. (2013). The Rejuvenation of Industrial Policy. *The World Bank Policy Research Working Paper* 6628.
- McMillan, M., Rodrik, D., Sepulveda, C. (2017). Structural change, fundamentals and growth: A framework and case studies / International Food Policy Research Institute. Washington, DC.
- Cimoli, M., Dosi, G., Stiglitz, J.E. (2015). The Rationale for Industrial and Innovation Policy. *Intereconomics*. 50 (3) : 126-132. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10272-015-0535-1>.
- Naudé, W. (2010). Industrial policy: Old and new issues. *WIDER Working Paper*. 2010/106.
- Polanyi, K. (2001). *The great transformation: the political and economic origins of our time*. Boston. Beacon Press.
- Robinson, J.A. (2011). Industrial Policy and Development: A Political Economy Perspective. *Lessons from East Asia and the Global Financial Crisis* / J.Y. Lin, B. Pleskovic (eds). The World Bank. 61-79. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/449991468156565199/pdf/618940PUB0East00public00BOX358355B0.pdf>.
- Pidorycheva, I. (2022). Post-war recovery of Europe: experience and lessons for Ukraine. *Journal of European Economy*. 21 (2) (81) : 170-187. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2022.02.170>.
- Cohen, S., DeLong, B. (2016). *Concrete Economics: The Hamilton Approach to Economic Growth and Policy*. Boston. Harvard Business Review Press.

24. Lazonick, W. (2011). Entrepreneurship and the Developmental State. *Entrepreneurship and Economic Development*. London: Palgrave Macmillan. 254-270. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230295155_12.
25. Wade, R. H. (2017). The American paradox: ideology of free markets and the hidden practice of directional thrust. *Cambridge Journal of Economics*. 41 (3) : 859–880. DOI: <https://doi.org/10.1093/cje/bew064>.
26. Mazzucato, M. (2013). The Entrepreneurial States. Debunking Public vs. Private Sector Myths. London, Anthem Press.
27. Kindzerskyi, Yu. (2023). Possibilities of applying the concept of an entrepreneurial state to ensure structural and innovative transformations during the post-war recovery of Ukraine's economy. *Economic analysis*. 33 (1) : 37-45. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.01.037>. [in Ukrainian].
28. Mazzucato, M. (2015). The green entrepreneurial state. *The Politics of Green Transformations* / I. Scoones, M. Leach, P. Newell (eds). London, Routledge. 134-152.
29. Block, F. (2008). Swimming against the current: The rise of the hidden developmental state in the United States. *Politics and Society*. 36 (2) : 169–206.
30. Hart, D.M., Ezell, S.J., Atkinson, R.D. (2012). Why America needs a national network for manufacturing innovation / The Information Technology & Innovation Foundation. Washington, DC. <https://itif.org/publications/2012/12/11/why-america-needs-national-network-manufacturing-innovation>.
31. Sperling, G. (2013). The case for a manufacturing renaissance. Remarks at the Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2013/07/The-Case-for-a-Manufacturing-RenaissanceGene-Sperling7252013FINALP.pdf>.
32. The White House (2022). American Jobs Plan. Retrieved from: <https://www.whitehouse.gov/american-jobs-plan>.
33. The European Commission (2019). The European Commission's priorities. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024_en.
34. The European Commission (2020). Recovery plan for Europe. https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en.
35. European Commission (2020). A New Industrial Strategy for Europe / Communication from the commission COM(2020) 102 final. Brussels. Mar. 10.
36. Censor.net (2023). The European Parliament spoke about the EU's strategy for arming Ukraine in conditions of a war of attrition. October 12. Retrieved from: <https://censor.net/ua/n3449144>. [in Ukrainian].
37. Chang, H.-J. (2011). Industrial Policy: Can We Go Beyond an Unproductive Confrontation? *Lessons from East Asia and the Global Financial Crisis*. The World Bank. 83-109. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/449991468156565199/pdf/618940PUB0East00public00BOX358355B0.pdf>.
38. Lin, J.Y., Chang, H.-J. (2009). Should Industrial Policy in Developing Countries Conform to Comparative Advantage or Defy it? A Debate between Justin Lin and Ha-Joon Chang. *Development Policy Review*. 27 (5) : 483-502.
39. Carmody, P. (2009). An Asian-Driven Economic Recovery in Africa? The Zambian Case. *World Development*. 37 (7) : 1197-207.
40. Perez, W., Primi, A. (2009). Theory and Practice of Industrial Policy: Evidence from the Latin American Experience. *CEPAL Desarrollo Productivo Serie 187*. Santiago de Chile: CEPAL. URL: <https://hdl.handle.net/11362/4582>.
41. Fagerberg, J., Srholec, M., Knell, M. (2007). The Competitiveness of Nations: Why Some Countries Prosper while Others Fall Behind? *World Development*. 35 (10) : 1595-620.
42. Deraniyagala, S. (2001). From Washington to Post-Washington: Does it Matter for Industrial Policy? *Development Policy in the Twenty-First Century. Beyond the Post-Washington Consensus* / B. Fine, C. Lapavistas, J. Pincus (eds). London: Routledge Studies in Development Economics. 80- 98.
43. Aghion, P. (2009). Some Thoughts on Industrial Policy and Growth. *OFCE Working Paper*. 2009-09. Paris: Observatoire Francais des Conjonctures Economiques. <https://www.ofce.sciences-po.fr/pdf/dtravail/WP2009-09.pdf>.
44. Naudé, W. A. (2010). Development Progress in sub-Saharan Africa: Lessons from Botswana, Ghana, Mauritius and South Africa. *WIDER Working Paper*. 2010/07. Helsinki: UNU-WIDER. <http://www.wider.unu.edu/publication/development-progress-sub-saharan-africa>.
45. Figueiredo, P. N. (2008). Industrial Policy Changes and Firm-Level Technological Capability Development: Evidence from Northern Brazil. *World Development*. 36 (1) : 55-88.
46. Rodrik, D. (2008). Normalizing Industrial Policy. *Commission on Growth and Development Working Paper No. 3*. The World Bank. Washington DC. <https://drodrik.scholar.harvard.edu/files/dani-rodrik/files/normalizing-industrial-policy.pdf>.
47. Harrison, A. E., and Rodriguez-Clare, A. (2010). From hard to soft industrial policies in developing countries. *VoxEU.org* 27 Jun. Retrieved from: <https://voxeu.org/article/hard-soft-industrial-policies-developing-countries>.

Yurii Kindzerskyi, Doctor of Sciences (Economics), Senior researcher, Leading researcher, Department of Innovation Policy, Economy and Organization of High Technologies, State Organization «Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine», Ukraine

INDUSTRIAL POLICY FOR ECONOMIC DEVELOPMENT: TO THE PROBLEM OF ITS JUSTIFICATION FROM THE STANDPOINT OF WORLD EXPERIENCE AND IN THE CONTEXT OF THE NEED FOR USE DURING THE WAR PERIOD AND POST-WAR RECOVERY IN UKRAINE

Abstract

Introduction. The priorities of the war period and the post-war recovery of Ukraine should be formed in view of the need to correct the shortcomings of the neoliberal economic policy that was carried out earlier and caused our country to significantly lag behind developed countries, the weakness and instability of the national economy in the face of the military aggression of the Russian Federation. Among such priorities should be the restoration and development of one's own industry on the basis of an appropriate industrial policy. At the same time, the need for this policy in government circles is still being questioned due to distorted perceptions about it, which do not take into account the positive experience of its application by developed countries to ensure their economic and technological leadership. Given this, Ukraine should change its attitude to industrial policy and learn the main lessons of its formation abroad in order to use them effectively.

Purpose. To justify the importance of industrial policy for economic development from the standpoint of world experience in the formation of its content, models, contradictions in its application and in view of the need for its development and use in the wartime period and when it was restored in Ukraine after the war.

Results. The main approaches to understanding the content of industrial policy, its tools and importance in economic development are highlighted. Types of industrial policy are considered from the point of view of selectivity of influence on subjects. The positive and negative experiences of the application of industrial policy by various countries are highlighted, attention is paid to the circumstances that determined its successes and failures. The possibilities of policy application are characterized from the point of view of the ratio of traditional market and government failures, the evolution of the transformation of models and policy tools under the prism of this ratio is shown, and a modern alternative view of the understanding of government failure based on the concept of the entrepreneurial state is presented. The importance of the institutional design of the country in ensuring the quality of the industrial policy is indicated, which removes the question of its impracticality and raises the question of what its content should be. Conclusions are made regarding the possibilities and conditions of applying in Ukraine the positive experience of the world practice of industrial policy in the context of ensuring the stability of the war economy and the prospects of the country's post-war recovery.

Keywords: industrial policy; entrepreneurial state; innovations; structural changes; war; post-war recovery.

Cite as: Kindzerskyi, Yu. (2023). Industrial policy for economic development: To the problem of its justification from the standpoint of world experience and in the context of the need for use during the war period and post-war recovery in Ukraine. *Economic analysis*, 33 (3), 110-129. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.03.110>